

Наприклад, зазначена вище різниця ч.ч. 1 та 2 ст. 71 ЦК України (щодо розмежування понять опіка та піклування) чітко прослідковується в наступному рішенні: Личаківським районним судом м. Львова 04.04.2014 р. встановлено, що Жгут Т. (мати) звернулася в суд з позовом про визнання недійсним договору дарування квартири, укладеного 29.08.2012р. між Жгут П. (батько) та Гудзь М. без дозволу органу опіки та піклування, порушив конституційні права неповнолітньої дочки.

В судовому засіданні встановлено, що неповнолітня Жгут Г. проживає разом із матір'ю. На час укладення договору Жгут Г., виповнилось 14 років, тобто вона була неповнолітньою, а, отже, дозвіл органу опіки та піклування (ст.71 ЦК України) потрібен лише для надання згоди на вчинення неповнолітньою правочинів, а не на укладення договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договорів щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири. Укладаючи спірний договір відповідач Жгут П. розпоряджався своїм власним майном, а не майном неповнолітньої дочки. В задоволенні позову відмовлено [13].

Аналіз наступної справи дає можливість говорити про неоднозначне застосування судом ст. 224 ЦК України у поєднанні з ст. 71 ЦК України. Так, Апеляційний суд Херсонської області розглядав апеляційну скаргу заінтересованої особи щодо рішення Суворовського районного суду м. Херсона від 25.07.2012 р., відповідно до якого договір купівлі-продажу будинку батьком, вчиненого за відсутністю дозволу органу опіки та піклування на його укладення, незважаючи на реєстрацію у спірному будинку неповнолітньої дитини, визнано нікчемним. Суд першої інстанції у мотивувальній частині рішення зазначив нікчемним такий правочин, посилаючись на ст. 224 ЦК України.

Суд апеляційної інстанції визначив, що висновок суду щодо нікчемності такого правочину є помилковим та не ґрунтується на нормах матеріального права. Зокрема, було зазначено, що матеріали справи не містять відомостей про встановлення над дитиною опіки чи піклування відповідно до ст. 58-60 ЦК України, а також відомостей про те, що його батько був призначений над ним опікуном (піклувальником), відсутнє таке посилання і у позовній заяві, суд першої інстанції дійшов помилкового висновку щодо нікчемності правочину, та застосував норми матеріального права, які не підлягають застосуванню до спірних правовідносин [14].

Однак в інших аналогічних випадках суд застосовує вказані статті до батьків дитини, хоча опіка над ними не встановлювалася. Так, за-

очним рішенням Ізюмського міськрайонного суду Харківської області по справі від 13.05.2011 р. встановлено, що Рибалко Т. звернулася до суду з позовом до ЗАТ КБ «Приват Банк» про визнання договору іпотеки недійсним, так як при його укладенні сторони не зверталися за дозволом до органу опіки та піклування, а укладення договору іпотеки порушує права малолітньої дитини. Суд, вивчивши матеріали справи вважає, що позов підлягає задоволенню, посилаючись на ст.ст. 203, 71, 224 ЦК України [15].

Наступне судове рішення ще раз свідчить про неоднакове застосування законодавчо закріплених норм, адже в схожій справі з попередньою висновки суду іншими. Так, Бердянський міськрайонний суд по справі від 21.11.2013 р. встановив, що Бабот К. звернувся до суду із позовом про визнання нікчемним договору іпотеки, з підстав порушення прав його неповнолітньої дитини, яка на момент укладання договору проживала у вказаній квартирі, посилаючись на відсутність згоди органу опіки та піклування при укладанні цього договору.

Судом у задоволенні позовних вимог Баботу К. (батьку) відмовлено, виходячи з наступного. Предметом договору іпотеки виступила двокімнатна квартира, яка належить Топчі Л. (матері).

Суд вважає, що у даному випадку статті 71, 224 ЦК України не підлягають застосуванню, оскільки регулюють інші правовідносини. Зокрема, суд повинен керуватись вимогами п. 44 постанови № 5 пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 30.03.2012 р. «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин», де передбачено, що відповідно до ст. 32 ЦК, статтею 177 СК та ст. 17 Закону України від 26 квітня 2001 року «Про охорону дитинства», батьки не мають права без дозволу органу опіки та піклування укласти договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або спеціальній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати розподіл, обмін, відчуження житла, зобов'язуватись від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання. Тобто суди повинні виходити із того, чи мала дитина право власності на предмет іпотеки чи право користування предметом іпотеки на момент укладення договору іпотеки. Враховуючи те, що дитина навіть не була прописана в даній квартирі, суд вважає, що відповідачка Топча Л. (мати дитини) діяла на свій розсуд, коли віддавала належну їй квартиру у іпотеку без отримання на це дозволу органів опіки та піклування [16].

Зазначимо, що у разі будь-якої правової колізії, неповноти, нечіткості або суперечливості за-

конодавства, що регулює спірні правовідносини стосовно інтересів дитини, суд повинен надавати перевагу якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ст. 8 ЦПК України та ст. 3 Конвенції «Про права дитини»).

Також звернемо увагу на те, що дозвіл органу опіки та піклування потрібен не лише в тому разі, якщо дитина є співвласником нерухомості, а й у випадку, якщо має місце лише реєстрація дитини в житловому приміщенні. Оскільки батьки управляють майном, майновими правами, які належать дитині, з обов'язковим врахуванням її потреб та інтересів, зокрема, отримання такого дозволу є необхідною умовою законності відповідного правочину.

Вказану позицію підтвердив у рішенні і Віньковецький районний суд Хмельницької області, задовольнивши позов Танай Л. до Литкіна В. про встановлення нікчемності правочину на підставі ст. 224 ЦК України.

Позов був обґрунтований наступним: 17.03.2005 р. між нею та Литкіним В. був укладений шлюб. Відповідач усиновив малолітню доньку позивачки та у них народився спільний син. За вимогою Литкіна В. позивачка уклала договір дарування 1/4 частини квартири. Позивачка вказувала, що на час укладення договору дарування сім'я складалась з чотирьох чоловік, з яких двоє малолітніх дітей, а тому при оформленні договору необхідно було отримати рішення органу опіки та піклування, чого нотаріус не вимагав, що тягне за собою нікчемність укладеного договору.

В березні 2012 року позивачка та відповідач розірвали свій шлюб, після чого Литкін В. заселив подаровану йому частину квартири – одну з кімнат, а позивачка з дітьми проживає у двох кімнатах, чим порушено право дітей на жилу площу.

Позов було задоволено з наступних підстав: неповнолітні зареєстровані у спірній квартирі з 25.06.2007 р. і до цього часу постійно проживають у ній, користуються нею, реалізуючи належне їм речове право, передбачене ст. 395 ЦК України, іншим житлом вони не забезпечені. За таких обставин, враховуючи відсутність у дітей іншого житла, суд приходиться до висновку, що при укладенні спірного договору без дозволу органу опіки і піклування було допущено порушення прав малолітніх на житло та всупереч їхнім інтересам [17].

Таким чином, ми бачимо, що суд чітко відмежує поняття опіки та піклування, їх призначення та вікову правомочність дітей. Однак, зовсім порізно застосовує, ототожнюючи їх з батьками, та задовольняє позови останніх на підставі ст.ст. 71, 224 ЦК України.

Зрозуміло, що обсяг прав та обов'язків батьків охоплює, включає і права опікунів та є найбільш ширшими по відношенню до дітей, однак законодавець у вищевказаних статтях чітко оперує категоріями опіки та піклування та не має вказівок щодо батьків. Тому вважаємо, що вказані питання необхідно роз'яснити в постановою Пленуму чи узагальненнях Верховного Суду України.

Продовжуючи дослідження, вважаємо за необхідне більше уваги приділити завданням, функціям тощо самого органу опіки та піклування.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи та служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей; орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей; відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад [18].

Згідно п. 3 постанови КМУ «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 р. № 866 (далі – Постанова) органами опіки та піклування є районні, районні у м.м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад, які відповідно до законодавства провадять діяльність з надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових та житлових прав дітей [19].

Стаття 57 Постанови говорить про те, що районна, районна у м.м. Києві та Севастополі держадміністрація, виконавчий орган міської, районної у місті ради за місцем знаходження майна забезпечує збереження майна дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і вживає заходів до встановлення опіки над майном.

Дозвіл на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина, надається районною, районною у м.м. Києві та Севастополі держадміністрацією, виконавчим органом міської, районної в місті ради за поданням служби у справах дітей після проведення зазначеною службою перевірки документів за місцем знаходження майна протя-

гом одного місяця з дня надходження заяви на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини лише у разі гарантування збереження її права на житло і оформляється рішенням, витяг з якого видається заявникам службою у справах дітей (ст. 67 Постанови).

Таким чином, ми бачимо, що органом опіки та піклування є виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад.

Однак, на практиці існує невірне розуміння визначення правового місця цього органу у державній ієрархії та структурі виконкомів. Так, в більшості виконавчих органів рад створені структурні підрозділи, відділи під назвою «орган опіки на піклування», які виконують допоміжну функцію по забезпеченню діяльності виконкому як органу опіки та піклування. Однак, керівник чи працівники вказаного підрозділу не приймають рішення (дозволи) у розумінні ст. 71 ЦК України. Вони лише готують необхідні документи, висновки, акти для прийняття рішення виконкомом, а саме його головою у вигляді розпорядження.

У зв'язку з цим частина громадян, які бажають бути опікунами, піклувальниками, громадян, яким необхідно отримати дозвіл на відчуження майна дитини досить настирливо вимагають від структурних підрозділів виконкомів рад – відділів опіки та піклування самостійного прийняття таких рішень (так як винесення розпорядження голови виконкому потребує певного часу та до десяти погоджувальних резолюцій).

Вищесказане знайшло підтвердження і в судовій практиці. Так, позивач звернувся до Тячівського районного суду Закарпатської області з позовом про визнання недійсними (нікчемними) кредитного договору та договору іпотеки, які були укладені без дозволу належного органу опіки і піклування – органу опіки і піклування Тячівської районної дер-

жавної адміністрації, в результаті чого порушено житлові права його малолітньої доньки, так як така згода була надана рішенням №12 від 07.08.2007р. органу опікистаСпіклування виконавчого комітету Буштинської селищної ради і підписана Головою опікунської ради, який не був головою виконавчого комітету та головою ради.

В результаті цей неналежний орган опіки і піклування не перевіряв дотримання при укладенні даних договорів, які потребують нотаріального посвідчення, житлових прав малолітньої дитини, не прийняв міри до того, щоб дитина в разі виникнення негативних обставин, які б не дозволяли виконати умови договорів, була забезпечена житлом [20].

Вважаємо, що вказані питання також необхідно висвітлити та довести до правозастосувачів шляхом узагальнень Верховного Суду України. Нажаль, на теперішній час існуюча постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» та узагальнення Верховного суду України «Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 24.11.2008 р. лише побічно торкаються питань наслідків вчинення правочину без дозволу органу опіки та піклування та не містять детального аналізу ст. 224 ЦК України.

Висновок. Отже, аналіз судової практики щодо застосування ст. 224 ЦК України говорить про необхідність додаткових роз'яснень в постановах Пленуму чи узагальненнях Верховного Суду України з метою однакового застосування норм права та чіткого розмежування поняття опіки та піклування і батьківства. І хоча обсяг прав та обов'язків батьків охоплює і права опікунів та є найбільш ширшими по відношенню до дітей, однак в ст.ст. 71, 224 ЦК України законодавець оперує категоріями опіки та піклування та не має вказівок щодо батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агарков М. М. Понятие сделки по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков / В кн. : Избранные труды по гражданскому праву в 2-х т. – Т. II. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2002. – С. 333-360.
2. Генкин Д. М. Недействительность сделок, совершенных с целью, противной закону / Д. М. Генкин // Ученые записки ВИЮН. – 1947. – Вып. 5. – С. 40-57.
3. Жеков В.І. Правочини, які порушують публічний порядок за законодавством України : дис. ... канд.. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В.І. Жеков. – О., 2006. – 208 с.
4. Ильков С.В. Все о сделках / С. В. Ильков. – СПб. : Издательский дом Герда, 2000. – 352 с.
5. Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок / И. В. Матвеев. – М. : Юрлитинформ, 2004. – 176 с.
6. Новицкий И. Б. Недействительные сделки / И.Б. Новицкий // Вопросы советского гражданского права. – Изд-во АН СССР, 1945.; Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность / И. Б. Новицкий. – М. : Госюриздат, 1954. – 245 с.
7. Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия / Н. В. Рабинович. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1960. – 171 с.
8. Спасибо-Фатеева І. В. Проблемні аспекти недійсних правочинів (на прикладі договору міні акцій) / І. В. Спасибо-Фатеева // Підприємство, господарство, право. – 2002. – № 7. – С. 29-32; Спасибо-Фатеева І. Недійсні правочини та проблеми застосування реституції / І. Спасибо-Фатеева // Щорічник українського права. – 2009. – № 1. – С. 150-167; Спасибо-Фатеева І.В. Наслідки недійсності правочинів / І.В. Спасибо-Фатеева // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 2. – С. 79-86.

